

starého kostela založeného prvními Švamberky.

LITERATURA

- Lenz, O. 1931: Geschichte des Weseritzer Ländchens und Herren von Schwanberg und Guttstein bis nach dem 30 jährigen Kriege, Brno. Použit strojopisný překlad V. Kutthana uložený na OÚ v Konstantinových Lázních.
- Mencl, V., Benešová, K., Soukupová, H. 1978: Předrománská a románská architektura v západních Čechách, Plzeň.
- Novobilský, M., Rožmberský, P. 1997: Hrad Krasíkov neboli Švamberk, Plzeň.
- Procházka, Z., Úlovec, J. 1990: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov 2, Tachov.
- Procházka, Z. 1998: Konstantinovy Lázně, Bezručice a okolí, historicko-turistický průvodce č. 10, Domažlice.
- Poche, E. a kol. 1978: Umělecké památky Čech 2, Praha.
- Sedláček, A. 1905: Hrady, zámky a tvrze království českého XIII, Praha.

ZUR ÄLTESTEN BAUPHASE DER KIRCHE DES HL. PROKOP IN LESTKOV

Die Kirche des hl. Prokop in der westböhmisches Gemeinde Lestkov, Bezirk Tachov (Leskau, Bez. Tachau) hielt man bis unlängst für einen Barockneubau aus dem J. 1740. Erst bei einer Oberflächenforschung entdeckte man 1998 im Inneren des Kirchturms Teile des Presbyteriumsmauerwerks und einer Schiffsecke einer älteren, kleinen, wahrscheinlich noch romanischen Kirche. Ihr nicht verputztes Mauerwerk aus grob behauenen Quadern unterscheidet sich gründlich vom barocken Mauerwerk übriger Kirchenteile. Den Bau einer alten Eigentumskirche mag man logisch mit dem naheliegenden Sitz der ältesten Herren von Schwanberg verbinden, wo 1257 der Besitzer von Lestkov Ratmír von Krasíkov-Schwanberg eine erhaltene Urkunde signierte. Mit jenem bedeutenden westböhmisches Feudalen, bzw. mit seinem Vater mag auch die Errichtung der ältesten Leskauer Kirche verbunden worden sein.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Blick vom Kirchenschiff zum Triumphbogen und Presbyterium.

Abb. 2: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Blick vom Kirchturm ins Innere des eingestürzten Kirchenschiffes.

Abb. 3: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Schnitt a-b: schwarz - vorausgesetztes romanisches Mauerwerk, dicht punktiert - ältere Barockphase, dünn punktiert - spätere Barockphase.

Abb. 4: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Schwarz - vorausgesetztes romanisches Mauerwerk, dicht punktiert - ältere Barockphase, dünn punktiert - spätere Barockphase.

Abb. 5: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Nordfassade, Zustand 1998.

Abb. 6: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Turm, erstes Stockwerk. Presbyteriumsmauerwerk der romanischen Kirche aus unregelmäßig bearbeiteten Steinquadern.

Abb. 7: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Sekundär ins Mauerwerk des Barockbaus eingesetzte Steinquadern mit gemeißelten Symbolen.

Abb. 8: Lestkov, kolorierte Karte aus dem J. 1793. Legende zum Plan: Nr. 1 - Kirche des hl. Prokop, Nr. 2 - Areal des Wirtschaftshofes an Stelle der einstigen Feste, Nr. 3 - Friedhofskapelle des hl. Johannes d. T. SOA (Staatliches Regionalarchiv) Pilsen, Zweigstelle Klatovy, Fond velkostatek Bezručice (Großgut Weseritz), Signatur K7.

Abb. 9: Lestkov, Kirche des hl. Prokop. Offensichtlich vom älteren romanischen Bau stammende glatt bearbeitete, sekundär ins Schiffsmauerwerk eingesetzte Steinquadern. (Alle Aufnahmen und Zeichnungen des Autors, 1998).

(Übersetzung: J. Noll)

RANĚ GOTICKÁ PROFILACE KLENEBNÍCH ŽEBER V HLAVNÍ LODI A V PRESBYTERIU MĚSTSKÉHO FARNÍHO KOSTELA V PÍSKU

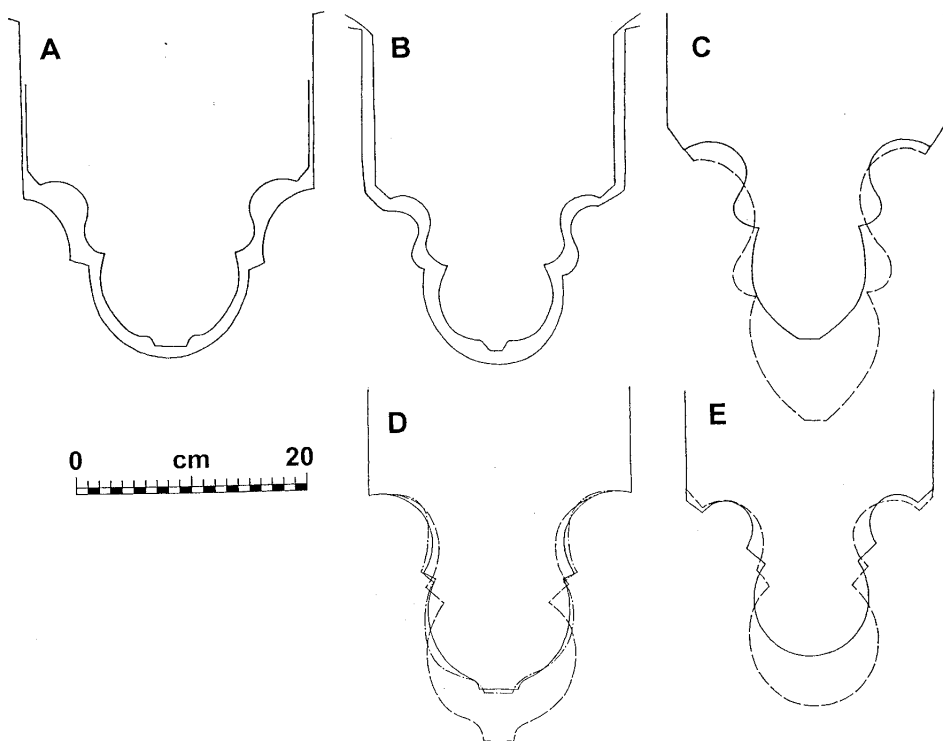
JAN SOMMER

K charakteristikám zkoumání historických staveb patří, že i ty nejzákladnější odborné přínosy bývají zatíženy chybami, které se potom tradují v umělecko-historické literatuře následujícího období. Základnou pro poznání fondu české historické architektury se staly publikované soupisy památek, které obsahují mimo jiné i velké množství kresebné dokumentace architektonických článků především středověkých kostelů. Tyto nákresy jsou proto dodnes oporou genetických i stylistických rozborů a jsou využívány pro hledání vazeb mezi jednotlivými stavbami. Od té doby již nikdy nebylo soustředěno takové množství pozornosti na vyměřování profilací portálových ostění či klenebních žebér středověkých staveb. Vědomí důležitosti těchto architektonických článků vedlo V. Mencla k vypracování několika souhrnných článků, které dosud slouží pro komparaci a datování architektonických prvků např. na nově prozkoumaných stavbách. V. Mencl zjevně kombinoval nákresy převzaté ze soupisů s výsledky vlastních pozorování. K ilustraci zmíněných článků však profily kreslil od ruky jako typová schémata. Během posledních let jsou občas předkládány dílčí korekce a doplňky dosavadních znalostí typologie architektonických článků. Chybí však platforma pro shromažďování a vyhodnocování doplňované dokumentace.¹⁾ Proto je velmi důležité i postupné publikování precizní dokumentace nově vyhodnocených nebo objevených prvků.²⁾ Stejně užitečná zřejmě jsou i drobná upozornění na jednotlivé zjištěné nepřesnosti v dosavadních publikacích.

Jako příklad významu precizního ověřování dříve publikovaných nákresů architektonických článků může sloužit porovnání skutečné profilace žebér v hlavní lodi a v presbyteriu mariánského kostela v Písku s nákresy v soupisu,³⁾ přebíranými v dalších publikacích.

Písecký městský kostel patří k nejcenějším dokladům raně gotického stavitelství v Čechách a dodnes svědčí o rozkvětu města ve druhé polovině 13. století. Díky tomu, že v soupisu památek byla zakreslena profilace žebér kostela precizní kresbou s připojenými kótami, nevznikly žádné pochybnosti o věrohodnosti (autenticitě) této dokumentace. Nákresy ze soupisu pak přebírala literatura následujících desetiletí, ovšem v různých transformacích, jejichž přesnost byla dána šikovností kopírujícího kreslíře. V. Mencl si povšiml, že v presbyteriu kostela má žebro průřez klasického vejcovce a schematicky jej zakreslil, ale pro jistotu připojil i profil ze soupisu památek.⁴⁾

Chyby prvotních nákresů ze soupisu, které se dosud tradují, vyplývají do jisté míry z hloubky poznání stavebního vývoje samotného objektu a do jisté míry i z obtížné dostupnosti některých částí stavby, především právě kleneb.

Obr. 1: Písek, kostel Narození Panny Marie. Porovnání profilů klenebních žebër v západním klenebním poli hlavní lodi (A - vnější linie odpovídá štukovému povrchu žebra, vnitřní patří cihelné tvarovce), v podkruchtí (B - vnější linie odpovídá štukovému povrchu žebra, vnitřní patří cihelné tvarovce) a v presbyteriu (C - skutečný tvar - plná čára, dle V. Mencla - přerušovaná čára) s nepodloženými nákresey převzatými z literatury (D - profil žebra v lodi dle J. Soukupa - plná čára, dle V. Mencla - přerušovaná čára a dle V. Razíma - čerchovaná čára. E - profil žebra v presbyteriu dle J. Soukupa - plná čára a dle V. Mencla - přerušovaná čára).

Raně gotická bazilika v Písku byla na konci 15. století doplněna o velkou zvonici v jihozápadním nároží. Podnětem pro výstavbu nové věže snad byly statické poruchy či zřícení původní menší věže, o níž lze důvodně předpokládat, že odpovídala zachované raně gotické severní věži.⁵⁾ Současně s výstavbou pozdně gotické věže byla nově vyzděna část vnějšího lince západního průčelí hlavní lodi, do níž byl osazen portál, jehož vlastní ostění je asi ještě předhusitské.⁶⁾ S časovým odstupem, který zatím nelze spolehlivě určit (možná až po požáru jižní věže v roce 1555) byla snesena klenba v západním poli hlavní lodi a nahrazena novou křížovou klenbou, jejíž tvar ovšem neodpovídá zachovaným raně gotickým čelním žebřům na obvodovém zdivu lodi. Nová klenba byla opatřena žebry z cihelných tvarovek. Bezpochyby současně byla do západního pole hlavní lodi vložena kruchtta. Také podkruchtí bylo zaklenuto křížovou klenbou s žebry z cihelných tvarovek. Žebra obou nových kleneb měla profil hruškovce s postranními výžlabky a navzájem se lišila jen v detailech proporcí. Při některé následující opravě kostela došlo k potažení žebër pod kruchtou i v západním poli hlavní lodi silnou vrstvou štuk. Až do naší doby si tak zachovala profil robustního oblounu s postranními výžlabky. Zřejmě v této podobě zachytil žebro v západním poli soupis památek jako žebro raně gotické klenby lodi. Na čelní straně profilu byl zakreslen pásek, snad proto, že v některém místě došlo k narušení omítky a bylo možno zachytit hruškovcovou část profilace cihelné tvarovky. Je možné, že v době práce na soupisu byla přestukována i žebra raně gotických kleneb lodi i presbyteria, neboť také pro ně byl v soupisu použit profil, který neodpovídá skutečnosti.

Při nyní probíhající dokumentaci forem architektonických článků kostela tak mohlo být ověřeno, že raně gotická žebra v presbyteriu i v lodi mají téměř shodný vejcovcový profil, odpovídající klasickému stupni gotiky. Západní klenební pole lodi a podkruchtí je zaklenuto pozdně gotickou (či goticko-renesanční) klenbou s žebry z cihelných tvarovek o profilu hruškovce s postranními výžlabky.⁷⁾ Profilace žebër v podkruchtí a v západním poli lodi byla později zastřena silnou vrstvou štuk. V tomto smyslu je tedy třeba poopravit profil žebra z Písku i v dalších publikacích, které vycházely z nákrešů v soupisu či ze schémat V. Mencla.⁸⁾

V této souvislosti má snad význam malá poznámka ke způsobu kreslení architektonických článků. Domnívám se, že je správné kreslit obrys jednoduchou čarou vhodné tloušťky, která nezkomolí nejdrobnější detaily a současně nezpůsobí ztracení části čáry při silnějším zmenšení pro případnou reprodukci.

Aby se zabránilo omylům v určeném polohy řezu vzhledem k obrysové linii, je vhodné na některém místě na příslušné straně obrysu profilu nakreslit úsek šrafury, případně použít vhodný bodový rastr. Jako nevyhovující se ukazuje - graficky ovšem efektní - hustá šrafura nebo vykrytí plochy řezu černou barvou. Tyto techniky mohou způsobit horší srozumitelnost kresby nebo její nesprávné otisknutí v případné publikaci.⁹⁾ Samostatný problém představuje otiskování skic nebo profilů získaných pouhým oměřováním. Vždy by mělo být uvedeno, jakou metodou byl profil získán, aby bylo jasné, jestli se jedná o „schéma“ (které může být přesné spíše jen shodou náhod) nebo o exaktní kresbu, získanou např. s použitím speciální šablony. Schematické ruční skici kreslené pouze na základě povrchové obhlídky jsou samozřejmě velmi užitečné, avšak většinou jsou náčrty profilů značně protažené (zašpičatělé) oproti skutečnosti, což je dáno určitým perspektivním klamem.¹⁰⁾

POZNÁMKY

- 1) Nabízí se srovnání s intenzivní pozorností, která je věnována archeologii při hodnocení a dokumentaci profilace okrajů keramických nádob.
- 2) Jan Sommer, Grafická dokumentace jako důležitý prostředek poznání středověké architektury, in: Památky a příroda, roč. 15, 1990, č. 7, s. 385 - 93. Jan Sommer, Nenápadná proměna, in: Architekt, roč. 38, 1992, č. 7, s. 2.
- 3) Josef Soukup, Soupis památek historických a uměleckých v království českém, 33. Politický okres pisecký, Praha 1910, s. 216.
- 4) Václav Mencl, Tvary klenebních žebër v české gotické architektuře, in: Zprávy památkové péče, roč. 11 - 12, 1951 - 52, s. 271.
- 5) Jiří Kuthan, Gotická architektura v jižních Čechách. Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II., Academia, Praha 1975, s. 70. Raně gotická

severní věž je poznamenána četnými prasklinami, které asi vyplývají z nesolidního založení.

6) Profilace byla zčásti modifikována při regotizaci kostela.

7) Slohově je tato forma pro stanovenou dobu vzniku spíše konzervativní.

8) Z poslední doby např. Vladislav Razím, Nové poznatky z opravy Křivoklátské - východní část horního hradu, in: Průzkumy památek I/1994, s. 75. V. Razím právem poukazuje na souvislost profilů klenebních žebér na Křivoklátské a v Písku, tamtéž, s. 69.

9) Zvláště u černě vykryté plochy se pak nedá zkontrolovat, zda chybou tisku nedošlo k deformaci profilu.

10) Takto „expresivně“ protažené jsou většinou i načrtnuté profily žebér v článku V. Mencla, cit. v pozn. 4.

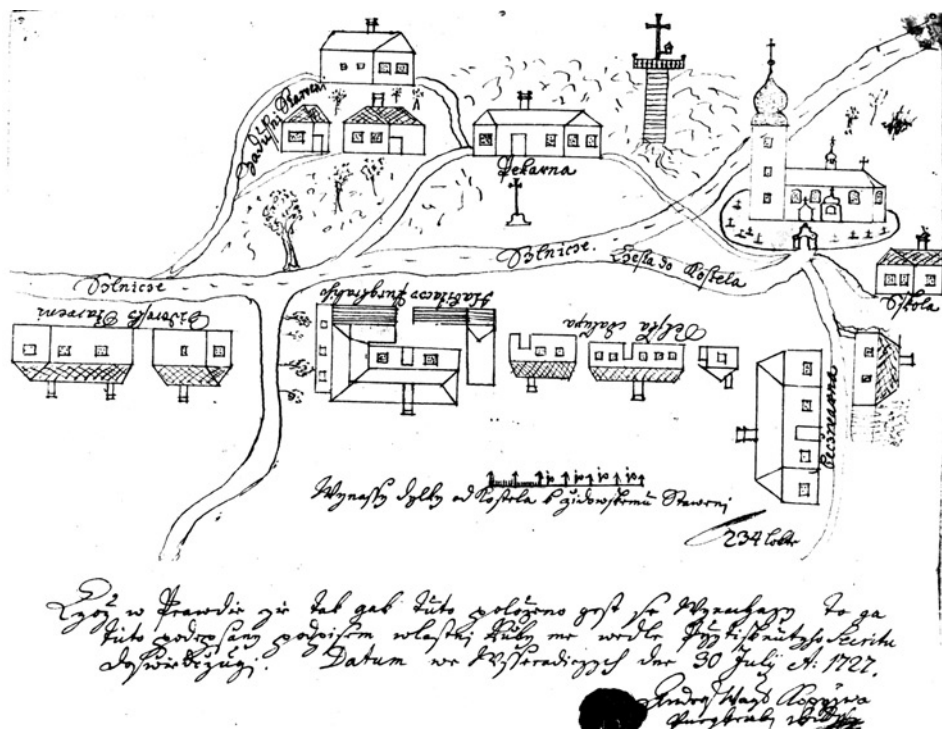
FRÜHGOTISCHE PROFILIERUNG IM MITTELSCHIFF UND PRESBYTERIUM DER STADTPFARRKIRCHE IN PÍSEK

Der Beitrag weist auf die Ungenauigkeiten in den bisher erschienen Rissen der Gewölberippen der Stadtpfarrkirche in Písek, eines der sehr wichtigen frühgotischen Bauten in Böhmen hin.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Písek, Kirche Geburt Mariä. Gewölberippenprofile des westlichen Hauptschiffsjoches (A - äußere Linie entspricht der Stuckoberfläche der Rippe, die Innere dem Formziegel), des Raumes unter der Empore (B - äußere Linie entspricht der Stuckoberfläche der Rippe, die Innere dem Formziegel), und im Presbyterium (C - tatsächliches Profil - Vollinie, nach V. Mencl - Strichlinie), im Vergleich mit den aus der Literatur übernommenen unbegründeten Rissen (D - Rippenprofil im Schiff nach J. Soukup - Vollinie, nach V. Mencl - Strichlinie, nach V. Razím - Strichpunktlinie, E - Rippenprofil im Presbyterium nach J. Soukup - Vollinie, nach V. Mencl - Strichlinie. - Zeichnung des Autors, 1999).

(Übersetzung J. Noll)

Obr. 1: Pohled na část Všeradic s kostelem sv. Bartoloměje od jihu v roce 1727. Kresba židovského osídlení ve vazbě na kostel (reprofoto SÚA, Praha 1998).

KE STAVEBNÍ HISTORII KOSTELA SV. BARTOLOMĚJE VE VŠERADICÍCH

JAN ŽIŽKA

Kostel sv. Bartoloměje ve Všeradicích v okrese Beroun stojí v severovýchodní části vsi, severně od dvora se zámekem. Areál kostela, situovaného pod svahem stoupajícím k severu, je vymezen ohradní zdí bývalého hřbitova. Na hřbitov vede od jihu a západu dvojice bran vrcholící štíty s volutovými křídly, na severní straně stojí kostnice. Severozápadně od kostela je ve svahu pozoruhodná dvojice výklenkových kaplí, přístupná osově umístěným schodištěm. V nedávné době byla věnována pozornost kostnici.¹⁾ V roce 1999 byla vydána důkladně zpracovaná monografie, obsahlé se zabývající dějinami kostela a fary.²⁾ V letech 1995 až 1997 proběhla oprava fasád kostela, která přinesla řadu nových poznatků o jeho středověké podobě a dalším stavebním vývoji.

Kostel sv. Bartoloměje má protáhlou obdélnou loď s presbytářem uzavřeným třemi stranami osmiúhelníka a k západnímu průčelí má přisazenou hranolovou věž. Po jižním boku presbytáře stojí sakristie, které na severní straně odpovídá symetricky řešená oratoř. K severnímu boku věže přiléhá navenek hranolové, uvnitř kruhové vřetenové schodiště. Interiér kostela je přístupný portálem v západním průčelí třípatrové věže a dalším portálem v západní části jižního průčelí. Loď osvětlují dvojice oken na jižní a severní straně, presbytář má po jednom okně na jihu a severu. Segmentově ukončená okna jsou umístěna vysoko, těsně pod římsou. Osvětlení presbytáře doplňuje nad oltářem umístěné oválné okénko. Na nárožích presbytáře vystupují neodstupněné opěráky, ukončené strmými pulty. Fasády lodi člení nárožní malované leseny, obnovené při opravě, nesoucí bohatě profilovanou římsu. Plastické vertikální členění má pouze poslední patro věže. Okna mají stuhové šambrány. Loď a presbytář kryje valbová střecha o jednotné úrovni hřebene. Na konci hřebene nad presbytářem vyrůstá ze střechy sanktusní věžička, krytá cibulí. Cibulová střecha s lucernou zakrývá i věž. Loď je zastropena bedněnou klenbou s pasy vynášenými pilastry a s dvojicí štukových zrcadel. Presbytář je zaklenut valeně s výsečemi. Ve východní části lodi jsou v jižní severní stěně vysoké půlkruhové zaklenuté niky. Valenou klenbou je zaklenuto i podvěží, patro vě-

ru. Segmentově ukončená okna jsou umístěna vysoko, těsně pod římsou. Osvětlení presbytáře doplňuje nad oltářem umístěné oválné okénko. Na nárožích presbytáře vystupují neodstupněné opěráky, ukončené strmými pulty. Fasády lodi člení nárožní malované leseny, obnovené při opravě, nesoucí bohatě profilovanou římsu. Plastické vertikální členění má pouze poslední patro věže. Okna mají stuhové šambrány. Loď a presbytář kryje valbová střecha o jednotné úrovni hřebene. Na konci hřebene nad presbytářem vyrůstá ze střechy sanktusní věžička, krytá cibulí. Cibulová střecha s lucernou zakrývá i věž. Loď je zastropena bedněnou klenbou s pasy vynášenými pilastry a s dvojicí štukových zrcadel. Presbytář je zaklenut valeně s výsečemi. Ve východní části lodi jsou v jižní severní stěně vysoké půlkruhové zaklenuté niky. Valenou klenbou je zaklenuto i podvěží, patro vě-